

BYPLAN:

DRØM OG

VIRKELIGHET

Av Odd Gunnar Skagestad

PA VEGGEN AV EN snebygning som arkitektstudenter oppførte på Eldsvolls plass sist vinter, stod skrevet «Byplan er sosialisme». Det harmonerte på et vis: slagordets form og innhold stod i stil med den struktur det stod som motto for. Likesom et mausoleum utstrålte det en asketisk, statisk monumentalitet. Med et budskap blottet for humor (dog ikke for komikk) gav det assosiasjoner som spente fra faraonenes pyramider til Kumbels gruk om vismannen som henført forkynte sin oppdagelse at sannheten er sylindereformet. En velvillig fortolkning av mottoet tør være at byplanlegning ansees som et egnet virkemiddel for utøvelsen av en sosialistisk politikk, hvilket kan være riktig nok. Å forme menneskers miljø ved politiske maktmidler er en vel etablert sosialistisk målsetting, og anvendelsen av byplanlegning som et slikt maktmiddel er en mulighet.

DET ER IMIDLERTID både utilfredsstillende og uhensiktsmessig å knytte et begrep som «byplan» eller «byplanlegning», definisjonsmessig, til politisk samfunnsplanlegning i sosialistisk ramme. Jeg ser det som mer fruktbart å søke å sette begrepet inn i en funksjonell sammenheng: Å betrakte det i lys av samfunnets dynamiske mønstre, herunder de problemer og behov som byplanlegning menes å skulle avhjelpe.

I grove trekk kan der skilles mellom to typer byplanlegning, henholdsvis nyanlegg og modernisering. Førstnevnte er den type vi kjenner fra historien, uttrykt i enevoldsfyrstenes ambisiøse dekreter: «Her skal byen ligge!» Eksempler fra vår egen tid er Storbritannias og Sovjet-Unionens «nye byer» og det sagnomsuste Brasilia. I slike tilfeller er det tale om en helhetsplanlegning som forutsetter høy konsentrasjon

av politiske maktmidler i byplanleggerens hender og gir dem enorme muligheter til å tvinge sine idéer på den befolkning som berøres. Sistnevnte type er den planlegning som tilsikter å utbedre allerede eksisterende byanleggs hensiktsmessighet, eller kort sagt: byfornyelse. Behovet for byfornyelse følger av den tekniske og befolkningsmessige utvikling. For å si det noe forenklet: den tekniske utvikling endrer arten av byens funksjoner, mens den befolkningsmessige utvikling øker omfanget av dem.

Med fornyelse for øye må byplanlegning sees i sammenheng med sanering og utbygging. Disse begrepene utgjør et felles saks-kompleks, som i videre forstand inngår i hele den nå så aktuelle miljø-problematikk.

HVILKE ER DE PROBLEMER dette saks-komplekset omfatter? For det første er det det vedvarende forfall, ikke minst av boligmasse, som fører til behov for sanering av gammel bebyggelse. Dernest fører den økende trafikk til behov for omdisponering av arealer til trafikkformål, såsom ferdselsårer og parkeringsplasser. Videre fører befolkningspresset til behov for utbygging til boligformål. Endelig kan registreres ønske om at tillempningen til de ovennevnte behov skjer i samsvar med visse trivsel-normer av estetisk og funksjonell art.

For å se hvordan ens tankemodeller tér seg i det virkelige liv, kan det stundom være nyttig å foreta en såkalt «case study». I så måte er «Case Oslo» ganske instruktiv: byen brer seg utover, jafser i seg friarealer og dyrket mark. Bykjernen avfolkes, bebyggelsen der forfaller. Omfanget av den daglige personbefordring inn og ut av Sentrum øker og medfører ulemper som store transportutgifter, trafikkproblemer, tidsspille, luftforurensninger, vantrivsel. Endel tall belyser noe av utviklingen: umiddelbart etter siste

verdenskrig bodde der ca. 300 000 personer på det 16 kvkm store område som var Oslo før sammenslutningen med Aker. Nu er antallet bosatte i samme område ca. 200 000. Samtidig er folketallet i det tidligere Aker, altså de ytre bydeler, øket fra godt og vel 100 000 til nesten 300 000. Den historie tallene forteller, spenner over et kort tidsrom av vår egen tid. Men det er samtidig en historie som hører fortiden til; ekspansjonen foregår ikke lenger i Aker, men i hovedstadens nabokommuner. Oslos utbygging betyr i vår tid Romeriks-byen, Follo-byen, Ringeriks-byen.

TILFELLET OSLO er interessant fordi det er typisk. Det utviser et mønster som går igjen så mange andre steder, med de nord-amerikanske storbyer som de mest ekstreme eksempler. Det er en utvikling som er skremmende, fordi den synes så lite rasjonell. Det sies at den er nødvendig. Utviklingen går sin gang, vi har bare å følge med, er omkvedet. Jeg ser ingen grunn til at det må være slik. Enhver utvikling er en følge av visse årsaker. I foreliggende sak må årsaksforholdet ganske visst være uhyre komplisert, men som så ofte ellers er de politiske myndigheters virksomhet den viktigste enkeltfaktor. Et banebrytende arbeide for å belyse de politiske inngreps virkninger på urbane samfunn i vår tid er gjort av amerikaneren Martin Anderson (p.t. rådgiver for president Nixon i storby-spørsmål). Hans bok «The Federal Bulldozer» er en rystende dokumentasjon av de amerikanske byfornyelses-prosjekters uheldige sosiale følger. Forutsatt enighet om en generell målsetting («en by som er god å bo i»), og at problemene er registrert og identifisert, er byplanlegningens sentrale spørsmål: hvilke normer bør efterstre-

bes? Slike normer er ikke selvinnytsende. Jeg vil nevne noen som er innlysende ut ifra de forutsetninger som er skissert i det foregående.

Først og fremst vil det være ønskelig at byens vekst konsentreres, altså: en radikalt høyere arealutnyttelse i de indre bydeler. Utnyttelsen må være flersidig, både til forretnings-, bolig- og trafikk-formål. Mottoet må være lys, luft, rom, bredere ferdselsårer, flere parkeringsplasser og langt, langt flere boliger, alt på et mest mulig konsentrert område.

Umulig? Skrikende tomtemangel? Kan man ikke få både i pose og i sekk? De forskjellige siktemål kan kombineres ved planer for utnyttelse av sentrumsarealer med lav nuværende utnyttelsesgrad, løkker av diverse slag og saneringsmoden slum. Løsenet må bli skyskraper-bygging; frittstående høyhus, kranset av åpne plasser, grøntanlegg. Hermed menes ikke at man stiller noen boligblokker på høykant og drysser dem ut i terrenget, som på Enerhaugen. Det som trenges, er kombinerte forretnings- og leiegårder på 20, 30 og 40 etasjer eller mer, integrert med omliggende bebyggelse og trafikkårer, under hensyn til de kommunikasjonsmessige behov.

MEN FREMFOR alt må man være villig til å kombinere en prinsipiell helhetsvurdering av det generelle saks-kompleks med et funksjonelt syn på det enkelte, spesielle områdes utnyttelse, og ikke låse seg fast i sterile problemstillinger som punkt-sanering versus bydels-rasering, o.l.

De virkemidler som så bør tas i bruk, må stå i samsvar med de mål som søkes oppnådd. I en politisk sammenheng vil dette si innsats på to felter. Det ene gjelder den aktive

planlegning, som vil kunne gå ut på å utarbeide rammeplaner for utvalgte områder i de sentrale bydeler med henblikk på sanering og utbygging i samsvar med de ovenfor foreslåtte normer. Disse planene bør være generelle anvisninger om hva slags arealutnyttelse som ansees ønskelig, snarere enn spesifikke påbud eller eventuelt direkte offentlig engasjement.

For at en slik planlegning skal fremme en utvikling i riktig og naturlig retning, kreves politisk innsats på et annet felt. Det gjelder nedtrapping av de offentlige inngrep som har medvirket til den skjeve utvikling. En slik nedtrapping vil måtte omfatte opphevelse av restriksjoner (husleieregulering, høydebegrensninger, diverse påbud og klausuler) og omlegning av det offentlige eiendoms- og tomtepolitikk med hensyn til frigivelse av sentral grunn for å muliggjøre rask utbygging i privat regi.

Byplan og byfornyelse er emner som i dag er gjenstand for debatt. Det er som det bør være. Men desto viktigere er det å holde klart for seg debattens perspektiv. Byplan, — javel. Av og for hvem, og for å oppnå hva? Mon det ikke var på tide at vi aktivt begynte å orientere oss på et prinsipielt grunnlag på et felt som betyr så meget for samfunnets fremtid? Det burde ikke være noen umulig oppgave å bringe endel fruktbare nyanser inn i en debatt som pr. i dag er preget av snekasteller og slagord.